

О. О. Корякін

Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова

МІСЦЕ І РОЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ДОМІНУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СТУДЕНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

У статті розкрито особливості формування та розвитку студентської групи, її основні підструктури, риси та принципи функціонування, а також висвітлено роль та значення домінування і лідерства для її формування та розвитку. В статті акцентовано увагу на психології студентського колективу, типології міжособистісних відносин студентів, процесі становлення студентської групи як колективу та значенні домінування і лідерства в них.

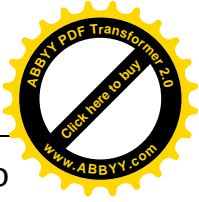
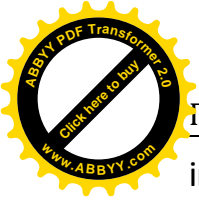
Ключові слова: домінування, лідерство, психологія студентського колективу, студентська академічна група, міжособистісні відносини студентів, колектив, підструктури міжособистісних взаємин студентів, психологічний статус.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших цілей студентського колективу є сприяння підготовці кожного його члена до майбутньої професійної діяльності, вплив на формування необхідних для цього особистих якостей. Особиста участь у керуванні й керівництві діяльністю колективів своїх груп стає для студентів школою цивільного й політичного виховання, розвиває організаторські здатності, психологічно готує їх до праці після закінчення ВНЗ. Однак формування міжособистісних відносин домінування може суттєво та негативно вплинути на цей процес.

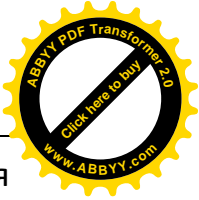
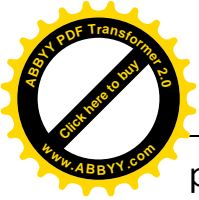
Аналіз актуальних досліджень. Поряд з достатнім висвітленням ролі лідерства як у вітчизняній, так і у зарубіжній психолого-педагогічній літературі роль та значення домінування висвітлені недостатньо як в цілому, так і як фактор формування студентського колективу, що додатково обґрунтовує актуальність дослідження, результати якого висвітлені в цій статті.

Мета статті – розкриття особливостей студентської групи та висвітлення ролі й значення домінування і лідерства для її формування та розвитку.

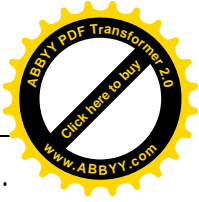
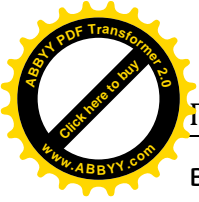
Виклад основного матеріалу. Студентський колектив відрізняється від інших такими особливостями: основним видом діяльності (навчання, спрямоване на одержання вищої освіти); єдністю мети й мотивації (прагнення членів колективу здобути спеціальність; однорідністю складу за віком, освітою тощо; обмеженістю періоду існування (4–5 років); стабільністю складу; суворою послідовністю й планомірністю навчальної роботи; порівняно високим ступенем самоврядування (староста групи, заступник старости, профгрупорг тощо). Хоча студентський колектив за рядом показників однорідний, він поєднує людей різних національностей, з різними



індивідуальними психологічними якостями, що почасти вже одержали до ВНЗ різні спеціальності й таких, що мають неоднаковий сімейний стан. Психологія студентського колективу включає як загальну атмосферу його життя й діяльності, так і взаємини, суспільна думка, колективний настрій, традиції тощо [7]. Студентський колектив характеризується спрямованістю на оволодіння професією, спільністю потреб, інтересів, цілей і завдань, перспектив і зобов'язань, що передбачають досягнення високих результатів у навчальній і іншій діяльності; наявністю спільних справ, у яких беруть участь всі члени групи, відношенням членів колективу до обраної професії як покликання, певним рівнем згуртованості. Про згуртованість варто сказати особливо. Згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність показує ступінь збігу оцінок, установок і позицій групи стосовно об'єктів (осіб, завдань, ідей, подій), найбільш значимим для справ групи в цілому [1]. Показником (індексом) згуртованості слугує частота збігів оцінок або позицій членів групи стосовно об'єктів, істотно значимим для групи в цілому. У дослідженнях П. А. Просецького виявлений ряд підструктур студентського колективу [5]. В організаційну підструктуру входять офіційні взаємини, пов'язані з органами керування, координування цілей і завдань у зв'язку з особливостями студентського колективу; виборність органів самоврядування і їх підзвітність колективу; перевірка виконання прийнятих колективних рішень; наявність чітко розроблених норм взаємин вихователів і вихованців, старших і молодших тощо. Наявність контактів з іншими колективами з метою обміну досвідом, зв'язок з підшефними колективами, наявність у колективу високого престижу. Підструктура неофіційних взаємин (тісний зв'язок, комунікативність) – поінформованість членів колективу один про одного, взаєморозуміння, взаємодопомога й взаємна вимогливість, самодіяльність і ініціатива, домінування оптимістичного настрою, висока ефективність виховного впливу колективу на особистість, задоволеність всіх членів колективу офіційними лідерами й взаєминами з викладачами. Підструктура ефективності колективної діяльності – уміння залучити всіх членів колективу до колективної діяльності, швидко й правильно приймати рішення, задоволеність результатами навчальної діяльності, суспільної роботи, суспільно корисної праці й організацією культурного дозвілля. Підструктура реальної морально-психологічної позиції членів колективу – захищеність і рівноправність особистості в колективі; задоволеність кожного учасника колективним життям і діяльністю, тим впливом, що колектив робить на



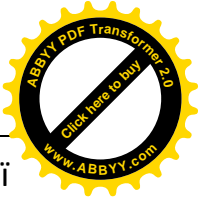
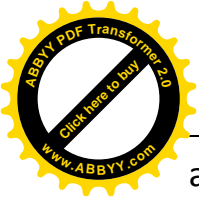
розвиток його морально-вольової сфери й здатностей; переживання індивідом почуття честі колективу й вплив особистого внеску в боротьбі за честь колективу; прийняття самого колективу як референтної соціальної групи; прихильність до колективу, почуття великої особистісної радості, підйому й натхнення від спілкування в колективі. Варто окремо зупинитися на характері взаємин, суспільній думці й інших соціально-психологічних явищах і процесах, що мають місце в студентському колективі. Взаємини між членами студентського колективу, хоча й залежать від особливостей кожного з них, визначаються насамперед навчально-виховною роботою, організацією діяльності студентів. Серед окремих дослідників існує думка, що взаємини (особисті і суспільні) будуються на психологічній основі, зокрема на симпатіях і антипатіях. Цим деякі психологи намагаються пояснити розвиток суспільних відносин і прогнозують можливі шляхи соціальних змін. Вітчизняна психологія не заперечує ролі психологічного фактора в процесі взаємин між людьми. Спрямованість, характер, темперамент, інтереси, звички тощо впливають на взаємини людей, але психологічний фактор, основні психологічні якості людей існують не самі по собі, вони базуються на діяльності й включеності в спілкування кожного члена колективу [3]. У структурі взаємин у студентському колективі можна виділити кілька сфер: офіційну, суспільно-політичну й побутову, а також їхній невід'ємний аспект-систему особистісних психологічних відносин. Офіційні взаємини визначаються уставом ВНЗ, положеннями про вищі навчальні заклади. Суспільно-політичні взаємини пов'язані з контактами студентів під час проведення різних зборів, диспутів, бесід, на вечорах художньої самодіяльності, спортивних змаганнях. Побутова сфера взаємин теж досить важлива, оскільки багато студентів живуть із рідними і близькими, мають друзів і часто з ними зустрічаються. Орієнтація колективів навчальних груп на професійні, культурні й моральні цінності на всіх курсах приблизно однакова, але варіюється залежно від спеціальності. Характер і сила впливу колективу студентів на особистість і діяльність кожного з них залежать від того, який психологічний клімат сформувався в академічній групі, наскільки вибір індивідуальних цілей погоджений із цілями усього колективу. Дослідження соціологів показують, що студенти, маючи високу орієнтацію на згуртований колектив, у той же час оцінюють цю характеристику своїх груп невисоко. Це пояснюється тим, що ділові відносини в студентських групах не набули багатобічного характеру, і якщо взаємодопомога розвинена в групах відносно



високо, то взаємна вимогливість має потребу в подальшому розвитку. Першокурсники дають найвищу оцінку як міжособистісним, так і діловим відносинам у групах. Оцінка міжособистісних відносин у групах знижується зі збільшенням віку студентів. Відповідність між віком і курсом дозволяє стверджувати, що фактор спільного навчання впливає на оцінку взаємин не сам по собі, а переломлюючись через систему факторів, серед яких провідна роль належить віковому. Найважливішим компонентом процесу становлення особистості в період навчання у ВНЗ є формування моральних норм поведінки в сфері міжстатевих відносин. Молодь студентського віку відчуває потребу в міцній дружбі, близькій людині, відвертості й довірі, шукає приклад для наслідування. Взаємодія студента із групою пов'язана із установленням дружніх взаємин. Дослідження психологів свідчать про те, що найбільше цінуються життєрадісний настрій, гумор, оптимізм, високий рівень культури, уміння зрозуміти іншу людину й надати допомогу у важку хвилину, самостійність суджень, високі моральні якості. Менш значимі високий рівень загальних професійних знань, ініціативність, енергійність. [4]. Цілковиті визначені емоційні компоненти призводять до появи «неофіційного лідера», що впливає на товаришів завдяки своїм певним особистим якостям, у більшості випадків позитивне (але буває й негативне). Тому питання психології студентського колективу не можна розглядати без урахування лідерства. У соціальній психології проблема лідерства займає одне з важливих місць. Багато авторів відзначають, що всі лідери перевершують інших членів групи принаймні в одній з якостей, значимих для даного виду групової діяльності, але конкретні якості залежать від колективних цілей, традицій і виду спільної діяльності.

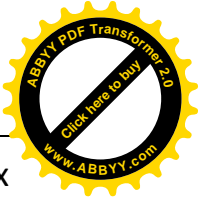
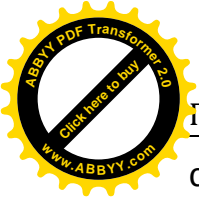
На цьому аспекті необхідно зупинитися детальніше і умовно відмежувати поняття «лідерство» від поняття «домінування». На даному етапі важливим критерієм є ступінь «позитивного» впливу на групу, відповідно до якого лідерські якості впливають на групу позитивно, домінантські – вкрай негативно. Наступним важливим критерієм є взаємовідносини з іншими членами групи, відповідно до якого лідерські якості сприяють формуванню відносно рівноправних відносин між членами групи, відносини домінування за визначенням призводять до формування нерівнозначних позицій, відторгнення чи пригнічення окремих членів.

Коротко можна сказати, що керівництво – це процес зовнішньої соціальної організації й керування спілкуванням і діяльністю членів групи,



а лідерство – процес її внутрішньої соціально-психологічної самоорганізації й самоврядування. Керівникові будь-якого колективу необхідно завжди пам'ятати, що авторитет – категорія морально-психологічна, і він не завжди збігається з адміністративною владою. Положення авторитетного лідера помітно впливає на психологію всього колективу. Такій людині не потрібно щораз доводити свою правоту. Поряд з цим відносини домінування ґрунтуються на силових формах взаємовідносин. Міжособистісні й ділові відносини в студентському середовищі настільки значні, що в кожній діяльності (навчання, суспільна робота, спорт тощо) висувається свій лідер. Дані досліджень показують, що студентські лідери в навчальній діяльності часто не можуть, наприклад, зайняти настільки ж високе положення в подальшому житті. Тому в студентській групі може існувати досить значне число лідерів: лідери-організатори, які об'єднують групу для оптимального вирішення загального завдання; лідери – «генератори» емоційного настрою групи, члени групи, що істотно впливають на груповий настрій; лідери – «ерудити» – студенти, що володіють найбільшим обсягом знань тощо.

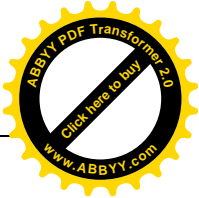
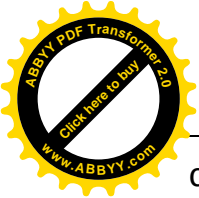
Психологічний статус студента в групі пов'язаний з його навчальною активністю, що являє собою інтегральну характеристику, що включає активність студентів на семінарах, мотиви й ефективність його діяльності, відношення до навчання тощо. Існує кореляційний зв'язок між величиною психологічного статусу студента і його відношенням до суспільної роботи, а також роллю, яку студент виконує в масово-суспільних заходах. Студенти, котрі мають високий психологічний статус, найчастіше виступають у ролі «організаторів» у цих заходах. Вони мають більший авторитет у науково-дослідній і суспільно-політичній діяльності, ніж студенти з низьким психологічним статусом [4]. Як правило, студенти з високою успішністю займають провідне положення в системі міжособистісних відносин у групі. Але навіть відмінники попадають у число «знедолених», якщо вони протистоять усьому колективу. Така ситуація відбувається переважно в тих випадках, коли лідерство перетворюється в домінування, з чим група, зазвичай, мириться не хоче. Відзначено також, що спостерігається розбіжність формальних і неформальних лідерів у групі. Має свої особливості й спілкування студентів, що орієнтовано на всі соціальні групи суспільства. Найбільше інтенсивно зв'язки й контакти із групами встановлюються на четвертому й п'ятому курсах. Тут обсяг



спілкування, наприклад, із вченими збільшується вдвічі. На старших курсах зростає обсяг спілкування й з іншими соціальними групами, що обумовлено початком трудової діяльності (наприклад, під час виробничої практики). Нерідко зустрічаються студенти, в яких підвищений інтерес до всіляких якостей особистості. Зрозуміло, легше знайти загальну мову, спілкуватися з тими, у кого переважає установка на позитивне в людині. Отже, міжособистісні психологічні відносини й спілкування є однією з невід'ємних сторін діяльності колективу, що суттєво впливає на поведінку студентів. Під час діяльності виникають і інші соціально-психологічні явища, котрі також впливають на поведінку студентської молоді: наслідування, самоствердження, суспільна думка, колективні настрої, традиції тощо. Схильність до наслідування – яскраво виражена властивість, що проявляється в спрямованості особистості на зразок і його відтворення, що має тенденцію до поширення [2]. Дуже часто воно захоплює широкі маси людей. У ряді досліджень виявлено, що сила впливу на студентів кращих викладачів ВНЗ. Для особистості, що схильна до домінування над іншими, самоствердження має окреме специфічне значення, про що мова піде окремо. Дослідження Я. Л. Коломінського свідчать, що студенти, які об'єктивно перебувають у незадоволеному положенні в групі його переоцінюють [6]. Очевидно, тут має місце реакція компенсації, що являє собою своєрідне витиснення думки про незадоволене положення, здатної викликати внутрішній конфлікт, оскільки вона зіштовхується з високим рівнем домагань у цій сфері. Члени групи, які перебувають у сприятливому положенні, мають тенденцію недооцінювати своє положення в групі.

Найвищий рівень професійної спрямованості колективу характеризується наявністю професійного виховання, можливостей навчальної групи, мотивів її саморозвитку й зміцнення як колективу. Особистість і колектив утворюють єдність, вони сприяють росту й розвитку один одного [7]. Провідним є вплив колективу на особистість, що здійснюється окремими членами групи, причому більш вагомим є вплив лідера.

Висновки. Отже, міжособистісні відносини лідерства та домінування мають велике значення у формуванні та розвитку студентської групи, яка має цілком визначені особливості, риси та існує за певними закономірностями. Як лідерство, так і домінування впливають на результативність всього процесу навчання та виховання. Відносини лідерства мають загалом позитивний характер, сприяють формування



студентського колективу, а відносини домінування мають зворотній вплив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / Іван Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 кн.] Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади / Іван Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / Іван Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
4. Ершова Н. Г. Методические аспекты психолого-педагогического сопровождения учебно-воспитательного процесса в период адаптации студентов к обучению в высшей школе / Наталія Ершова // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 5. – С. 14–17.
5. Просецкий П. А. Психологические основы формирования коллектива : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня / Павло Просецький. – Воронеж, 1971. – 44 с.
6. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Ярослав Коломінський. – М., 1976. – 127 с.
7. Воротникова А. И. Использование традиций в воспитательной работе со студентами / Анна Воротнікова. – М., 1979 – 189 с.
8. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості / Наталія Ліфарєва. – К., 2003. – 237 с.

РЕЗЮМЕ

А. А. Корякин. Место и роль лидерства и доминирования в формировании студенческого коллектива.

В статье раскрыты особенности формирования и развития студенческой группы, ее основные подструктуры, черты и принципы функционирования, а также освещена роль и значения доминирования и лидерства для ее формирования и развития. В статье акцентировано внимание на психологии студенческого коллектива, типологии межличностных отношений студентов, процессе становления студенческой группы как коллектива и значении доминирования и лидерства в них.

Ключевые слова: доминирование, лидерство, психология студенческого коллектива, студенческая академическая группа, межличностные отношения студентов, коллектив, подструктуры межличностных отношений студентов, психологический статус.

SUMMARY

A. Koryakin. Place and role leadership and domination in shaping the student group.

The particularities of the shaping and developments of the student group, its main substructures, line and principles of the operation, as well as illuminated role and importance: domination and leadership for its shaping and developments there are revealed in the article. Attention is accented on psychologies of the student group, typologies of the interpersonal relations student, process of the formation of the student group as group and importance of domination and leadership in them in article.

Key words: domination, leadership, psychology of the student group, student academic group, interpersonal relations of students, group, substructures of the interpersonal relations of students, psychological status.